c.4068/a

SZENT

BIBLIA

AZ AZ

ISTENNECÔ ES WY TESTAMENTVMANAC

PROPHE'TA'C ES APOSTOLOC
által meg iratott ſzent kõnyuei.

MAGYAR NYELWRE FORDITTA-
tott egéſzlen és wijonnan, Az Iſtennec Magyar
orſzágban való Anya ſzent Egyházá-
nac epülésére.

LVC: XVI. verſ: 29.

§ *Vagyon Moſeſec és Prophétáioc, halgaſſác azokat, etc.*

VISOLBAN.
NYOMTATTATOTT MANTSKOVIT BALINT ALTAL.
M D X C. Bódog aſſzony hauanac 10. napián.

EZ ELSŐ RESzBEN EZ KŐVETKEZŐ KŐNYVEC

foglaltanac bę, rend és ſzám ſze-
rint 28. Kőnyuec.

1	Moſeſnec elsŏ kŏnyue, Fol.	1	*Geneſis.*
2	Moſeſnec Máſodic kŏnyue,	48	*Exodus.*
3	Moſeſnec Harmadic kŏnyue,	87	*Leuiticus.*
4	Moſeſnec Negyedic kŏnyue,	116	*Numeri.*
5	Moſeſnec Ŏtŏdic kŏnyue,	156	*Deuteronomion.*
6	Ioſue kŏnyue.	193	*Ioſue.*
7	Birác kŏnyue,	216	*Iudicum.*
8	Ruth kŏnyue,	239	*Ruth.*
9	Samuel elsŏ kŏnyue,	243	*Regum.1.*
10	Samuel Máſodic kŏnyue,	274	*Regum.2.*
11	Királyoc elsŏ kŏnyue,	300	*Regum.3.*
12	Királyoc Máſodic kŏnyue,	330	*Regum.4.*
13	Elsŏ Chronica kŏnyw,	361	*Paralipomenon. 1.*
14	Máſodic Chronica kŏnyw.	385	*Paralipomenon.2.*
15	Eſdrás Elsŏ kŏnyue,	417	*Eſdræ 1.*
16	Nehemias(*Eſdras máſodic*)kŏny:	427	*Eſdræ.2.vulgó Neh: dict:*
17	Eſdrás Harmadic kŏnyue,	440	*Eſdræ 3 apocrifus.*
18	Eſdrás Negyedic kŏnyue,	454	*Eſdræ.4.*
19	Tobiás kŏnyue,	477	*Tobias.*
20	Iudith kŏnyue,	486	*Iudith.*
21	Eſther kŏnyue,	500	*Eſther.*
22	Iob kŏnyue,	511	*Iob.*
23	Sóltár kŏnyw,	539	*Pſalterium.*
24	Példa beſsédekrŏl való kŏnyw,	601	*Prouerbia.*
25	Az Predicator Sálomon kŏnyue,	622	*Eccleſiaſtes.*
26	Enekeknec éneke,	630	*Canticum Canticorum.*
27	Bŏlczeſégnec kŏnyue,	635	*Sapientiæ.*
28	Ieſus Syrach kŏnyue.	649	*Eccleſiaſticus.*

2371/1981.

TEKINTETES ES NAGY-SAGOS WRAKNAC, VITE'ZLÖ NEMES NE'PEKNEC, ISTEN FE'LŐ KŐS-ségnec, Es az Iſten házában munkálodó Prędicatoroknac, kic egéſs, Magyar orſzágban és Erdélben vadnac.

AZ ISTENNEC KEGYELMET, ES AZ MEG SZENTElétnec lelkèt, IESVS Chriſtusban, kéuánnya ßiuc ßerint.

AZ egéſz ſzent irás bizonſágot téſzen arról, hogy Iſten az embert ez végre teremtette az ö képére, haſonlatoſſágára, és ez végre váltotta meg az ö ßent Fia altal, hogy ötet és az ö öröcké való vóltát, bölcſeſségét hatalmas mindenhatoſágát, igaſſágát és irgalmaſſ gát az ember meg eſmérné, és az ö teremtö meg váltó Wránac ßolgálna.

Az ember teremtéſénec vége az Iſteni eſméret.

Mint az Apaſtal mondgya: Az Iſten egy vérböl teremtette az egéſs emberi nemzetſéget, hogy laknának ez földnec ßinén és keresnéc az Iſtent. És az Zacharias: Az Iſten igy mond meg váltotta az ö nipet, hogy meg ßabaduluán à mi ellenſéginktöl, ßolgállyunc néki az mi életünknec minden rendiben, ßentſégben és igaſſágban ö elötte. Annac okaért az embernec az ö életében azon kel mesterkedni, hogy meg tuduán teremtéſénec és meg váltáſánac végét, arra igyekezzéc az mi végre teremtetett és meg váltatott. Mert noha illy méltoſágoſon teremtet Iſten minket, hogy holott à barmoc czac az földre néznec, mi egyeneſen az egekre nézzünc: Mindaz által az oktalan állatoktól az ember ſemmit nem külömböz ha teremtéſénec végét nem tudgya, és az ö teremtéſénec végére nem igyekezic. Nem meltó azért hogy az emberec közzé ßámláltaſſanac az kic nem tudgyác az ö ßületéſéknec végét. De miuel hogy az Iſten hozzá mehetetlen fenyeſſégyen lakozic, kit ſoha ſenki nem látott és nem láthat, más az, miuel hogy mi gyarlo bünös emberec vagyunc: Nintſen mi bennünc anni erö és tehetſég, hogy mi magunkról az Iſtennec eſméretire inthaſſunc, Mint Chriſtus mondgya: Az teſt és az vér ezeket te néked meg nem ielentette. Eſmet. Senki nem eſméri az Fiut hanem az atya, ſem az attyát hanem az fiu, és à kinec ö meg akaria ielenteni. Innét vagyon hogy amaz bölts Simonideſis mikor Iſten felöl kerdetnéc, azt mondgya vala, hogy annál nehezeb vólna az néki, melynél többet gondolkodnéc arról. Annac okaért azt mondgyác hogy nem czac teremtett és nem czac meg váltott minket Iſten hogy ötet meg eſmérnöc és néki ßolgálnánc, hanem ö maga viſßenis minket vakokat és reſteket ö magánac és az ö ió vóltá-

Actor. 17.

Luc. 1.

Az ember nem külömböz az baromról az Iſteni esméretnélkül.

1. Tim. 6. Ioan. 1.

Nintſen az emberben arra való erö, hogy az Iſtent meg eſmérhesse. Matth 16. & 11.

Az Iſten viſßi az embert az ö eſméretire, és ö eſmerteti meg magat az emberrel.

ſiac eſmeretire. Nagy azért az teremtéſnec és meg váltáſnac ió téteménye, de ezis nagy io téteménye az Iſtennec, hogy á mi teremtéſünknec és váltſágunknac

Iob 35.

végére ö viſſen bennönket. Az az, ö tanit minket magára, és mint az Iob mondgya, nem úgy tanit minket mint az vadakat, madarakat, hanem ſockal külömben.

Az termeſzetbe Iſten úgy oltotta az ö eſméretit

Mert elöſſör az embereknec termeſʒetibe úgy öltotta bé magát Iſten, hogy á mint meeg az pogány bölcſis mondgya: ſoha nem lehet oly goromba nemzetſégböl való ember, az ki nem vallaná azt hogy vagyon Iſten á ki ez világot teremtette és azt igazgattya.

Cic. lib. 1. de legibus, & lib. 2. de Nat. Deorum.

Actor. 17.

Mint az Apaſial mondgya, hogy az Iſten nem meſſʒe vagyon mi tölönc, mintha azt mondaná, hogy az ember ö magában meg tapaztalhattya az Iſtent, miuel hogy ö benne élönc, mozgunc és vagyunc.

Az teremtés és az teremtett állatoc tanitanac Iſtenre.

Máſodſʒor az teremtet állatokrais annira reiá nyomta Iſten az ö diſöſégének tegyét, hogy az ember ha az ö ſʒemét fel emeluén meg tekinti az teremtet állatokat ez világon, nem tagadhattya ſemmiképpen az Iſtent: mint á ſʒent Pál mondgya: Az Iſtennec láthatatlanſága, tudni illic az ö öröcké való hatalma és Iſtenſége á teremtésböl és á teremtett állatokból meg eſmértetic, mellyet az Dáuid is bizonit.

Rom. 1.
Pſal. 19.

Az egec úgy mond beſʒéllic az Iſten diſöſégét, és az ö czelekedetit hirdeti á ki terieztetett Eeg.

Az termeſzetnec világoſſága által, és az teremtés által nem mehetünc az igaz Iſteni eſméretre.

De miuel hogy á mi termeſʒetünc meg romlott, ha azért Iſten más úton nē viſſen minket az ö eſméretire, ſoha ezen az úton, tudni illic az néma meſtereknec tanitáſoc által, az ö igaz eſméretire nem iuthatunc, és az termeſʒetböl ſ az teremtésböl vött Iſteni eſméret meg nem gyümölczözic mi bennünc, és annac ſemmi egyeb haſʒnát nem veſʒüc, hanem hogy czac mentheetetlenec legyünc az Iſten elött.

Rom. 1.

Mert noha az régi pogányoc az termeſʒetnec világoſſága által és az teremtés által meg gyözettetuén meg eſmértec és meg vallották hogy az Iſten egy, és az öröcké való hatalmas, miuel hogy az teremtés Iſtennec mint egy könyue melyben ötet minden ember láthattya, Mind az által miuel hogy Iſten azokat külömben nem tanitotta, annac okáért az igaz Iſtennec eſméreti mellöl el haioluán, ſʒántalan ſoc Iſteneket gondoltac magoknac, és mint ſʒent Pál mondgya: el formáltac Iſtent embereknec és oktalan állatoknac formáiára.

Rom. 1.

Némellyec imádtac az Iupitert, kinec az gond viſelésben mellé te adtác Mercuriuſt, Saturnuſt, Marſot, Venuſt. Némellyec imádtác és tizteltic az Napot, Holdot, czillagokat, az éltetö állatokat, tüzet és vizet, az egeket. Némellyec az négy lábú állatokat, madarakat, czúſʒó máſʒó állatokat. Kic noha ſoc Iſteneket imádtác, de azért Iſten nélkül valóc voltac, mint az Apaſtal mondgya az Epheſus beliekröl, hogy Iſten nélkül voltac az IESVS CHRISTVS eſmereti elött, melyre nézuc az Prophetais azt mondgya: hogy az pogányoknac Iſtenec báluányoc, mert az Iſtennec ábrazattya IESVS CHRISTVS, kinélkül ſoha ſenki az Iſtennec eſméretire nem iuthat.

Epheſ. 2.
Pſal. 96.
2 Cor. 4.
Ebr. 1.

Iſten ö maga ſzolott maga felöl hogy az emberec az ö eſméretire iuthaſſanac.

Annac okáért hogy Iſten az embert az ö eſmeretire vonhatná, hogy az ö teremtéſénec vége meg lenne az emberben, az ö ſʒentſéges ſʒáiát meg nituán, ö maga ſʒolott és tett bizonſágot ſokſʒor ez világnac ö maga felöl, irgalmaſſága, bölcſeſége,

igaſſága

igaſſága felöl. Mint mikor azt mondotta: En vagyoc az te WR ad Iſtened, ki az Aegyptusbol ki hoztalac. Eſmet: En vagyoc az vralkodo erös WR, irgalmas, kegyelmes, nagy türhetö, könyörülö és igaz Iſten, ki meg tartom irgalmaſſágomat ezerig, és el veſſem az embereknec bünöket, kinec elötte az ártatlan, nem ártatlan. Illyen modon pedig ſokßor ßolot az Iſten maga felöl.

Exod. 20. & 34.

Iollehet azért nagy io té teménye Iſtennec, hogy az termeßetbe oltotta magát, és az teremtet állatokrais az ö diczöſégének ielenſégét reiá nyomta, de ſockal nagyob io téteménye ez, hogy ö maga ßolot maga felöl. Mert az Dáuidis noha azt mondgya hogy az egec hirdetic az Iſten diczöſégét, mind az által más felöl az Iſten beßédét magaztallya és azt mondgya: Az Iſtennec beßéde tizta, igaz, melly az kitſineknec bölczeſéget ád. Mellyel ielenti hogy az Iſten beßédéböl világosban láttyuc és eſmériüc ötet hogy nem az teremtésböl. De láſd meg az Iſtennec más io téteményétis. Miuel hogy az emberec termeßet ſzerint feledékenyec, és haylandoc minden hamiſſágra és idegen Iſteni tizteletre, annac okáért nem czac meg ielentette Iſten magát az ö ßentſéges ßáia által, hanem annac felötte hogy el ne feletkezzünc arrol, akarta hogy az ö maga felöl és akarattya felöl valo bizonſág tétele irásba foglaltatnéc, hogy az inkáb meg maradna, és az iras az igaz tudománnac reguláia lenne minden hamis tudományoc ellen. Mert noha ſoc ideig, közel két ezer eztendeig az teremtéstöl fogua Moſeſig ſemmi irás nem volt, (noha emlekezic Iudas Apaſtal az Enoch könyuéröl) hanem Iſten czac az ö maga ßentſéges ßáia által ſzolott, és az ſzent atyác az tudománt czac ſzaiokban hordozuán, azt kézröl kézre adtác fioknac és vnokáioknac: Mind az által végezetre az Moſesnec parantſollya Iſten hogy mindeneket meg irna. Irt azért Moſes öt könyuet, az teremtésröl, és az Iſten Anya ſzent Egyháznac neuekedéséröl, és az Izrael népénec minden dolgairol, mind az Canaan földére valo menetelekig, melly könyuekröl emlekezic Christus ſoc helyen, neuezet ſzerent pedig mikor azt mondgya: Vagyon Moſeſſec és Prophetáioc halgaſſác azokat, kinec iráſáual ſoc helyen az ö tanitáſát Christus eröſiti, azonképpen az Apaſtalokis, noha némely Iſtentelen emberec Moſes felöl moſdatlanul ſzolnac, és azt kérdic ha volt valaha az Moſes, és ha volt, kitöl tanulta az teremtésnec hiſtoriáiát. Az Moſes vtánnis voltac ſoc Prophétac, kic nem czac ſzoual tanitottác, hanem Iſtennec akarattyából meg irtác tanitáſokat, mint Samuel, Dáuid, Eſaiás, Ieremiás Ezechiel, Dániel, es az tizenkét Prophétác. Ezeknélkülis ſoc Prophétác voltac, kiknec iráſoc el veſzett, mint az ſzent irásbol meg tetczic, mint az Iſten hadairol valo könyv Nume. 21. az Iuſtus könyue Ioſ. 10. Nathan, Gad, Semeias, Haddo, alias, Iehu könyue, kikröl mind emlekezet vagyon az ſzent irasban.

Pſal. 19.

Az Iſten az ö beßedet akarta meg iratni.

Exod. 17. Elsö iras ez világon az Moſes iraia.

Lucæ 16.

Ezec pedig az könyuec, mellyeket egy ßóual Bibliánac neuezünc, az Istennec kegyelmes io voltából meg tartattac, noha az emberec gond viselet-
4. Reg 24. 1 Mac. b. 1. Euseb. li. 8. hist. Eccles. cap. 3. *nec vóltac azoknac meg őrizésében, és az k'gyetlenec nagy ßorgalmatosság-gal akartác azt el vezteni, mint az Antiochus Epiphanes, és az Diocletia-nus Czaßar. Annac okaért nagy ió téteménye az WR Istennec, hogy az ő maga ßentséges ßáiáual ßóluan, az embereknec, nékic mind magát mind akarat tyat ki ielentette: De ez is hasonló ió téteménye, hogy az Prophétáckal meg iratta mind magát, kitsoda és minemö állat légyen, mind pedig akarattyát, iól lehet ennekis az Isten ió téteményénec nem lön ollyan elö meneteli az minemöt Isten kéuán vala. Mert az Izraelitákis az kiknec Isten ßolott az Prophé-tác áltat, meg nem elegeduén az igaz Istennel az ki öket Aegyptomból nagy soc czuda tételeckel ki hozta vala, és nékic ßolot, idegen báluány Isteneket imá-dánac, mint azt az Prophétác nekic soc helyen vetic ßemekre.*

Mert az embernec természeti olly romlot, hogy semmiképpen az Istennec igaz esmeretire nem iuthat, ha Isten ö maga ßólis néki, ha czac külsö fülcinec
Az Isten vtolsor fia által iclentette ki magát. *ßól. Vegezetre azert mikor mégis az Isten niluábban akarná magát ki ie-lenteni, hogy az emberekis öcet niluábban esmérnéc, az ö maga egy ßülött fiát öltöztete testibe, hogy az tanitaná meg ez világot az Istenre es az ö akarattyá-ra, kinec tanitásáual meg kellene elegednönc addig mig az Isten ßinröl ßinre és ßemtöl ßembe látnóc. Kiröl azt mondgyac hogy minékünc mindeneket min-den fogyátkozás nelkül meg mondott vala, mellyeket az ö ßent Attiától hallott.*
Ebre. 1. *Azert mondgya az Apastal: Az Isten régenten soc képpen ßolot az atyák-nac az Prophétác által, ez vtólsó idöben pedig ßolott mi nékünc az ö fia által.*
Ioan. 1. *Szent Ianos azt mondgya: Senki soha nem látta az Istent, hanem az Fiu, ki az Atyánac kebelében vagyon, á beßéllette meg mi nékünc. Christus pedig ö maga*
Ioan. 1. *azt mondgya: Nem mondalac titeket ßolgáknac, mert az ßólga nem tudgya mit czelekeßic az ö Wra. Hanem barátimnac mondalac titeket, mert vala-miket hallottam az én Atyámtol, nektec meg ielentettem. Annac okaért valamenye iót tött Isten ez világgal eleitöl fogua, mind azt meg haladgya ez, és mindannál dragab ió téteménye az Istennec hogy az ö ßent Fiát ez világra*
A Christus az ö tudomanyat predicaltatta mind ez vilagon az Apastalockal az vtan véle azt meg iratta. *el bocsátuán, az által nékünc mindeneket meg ielentet. Ki nem czac meg ielen-tet mi nekünc mindeneket, hanem az ö válaztot ßólgaitis kic tanitásánac hal-gatói, czuda tételinec látói voltac, ßent léleckel azokat fel ekesituén, mind ez vi-lágra ki bo sátta, hogy az Euangeliomot predicallanác és abban az Istennec IESVS Christusban valo kegyelmességéröl bizonságot tennénec, kic az ö mestereknec parantsolattya ßerint ez világot be töltötték az Euangeliommal és Christusnac io illattyáual. Azután az mit predicallottác meg irtác mind az Prophétác, és az ö vtánnoc valóknac hadtác, hogy az Prophétác és Apastaloc irasa lenne az anya ßent Egy háznac egy mint keet seme vagy keet*
1. Ioan. 1. *emleie, mellyet sopnánc és az által neuekednénc. Azert mondgya ßent Ianos.*

Az

Az mit láttunc, halottunc kèzzel tapaztaltunc, tudni illic az èletnec egèiét azt hirdettyüc néktec. Sient Peter pedig azt mondgya: Nem valami mesterség gel gondolt besiédet köuetünc mikor predicallyuc néktec az mi WRunc Iesus Christusnac hatalmát és el töuetelit, hanem vgy mint kic siemeinkel láttuc az ö méltoságát, és az mi füleinckel hallotuc az Atyánac ö felöle valo bizonság tétele͂t. Annac okaért mind ezekböl azt mondgyuc: Elösier hogy az Istennec tö kélletes és mindenestöl fogua valo akarattya, az Prophétáknac és Apastalo knac irásokban vagyon, és annac okaért azoc az irásoc méltán neueztetnec sient irásoknac. Másodsior, hogy az Prophétáknac és Apastaloknac irásoc tökélletes, tellyes, fogyát kozásnalkül valo, tizta, igaz. Harmadsior, hogy nem siabad ahoz semmit adnônc, hogy Istennél bôltsebbeknec ne láttassunc, sem pedig nem siabad abban el venni, vagy attól el haiolni iob kézre vagy bal kézre, hanem azokat mindenestöl éppen kellyen meg tartani, vgy mint az mi hitönknec és val lásunknac erös és mozdithatatlan reguláiat. Negyedsier, hogy minden terem tett állat tartozic engedelemmel ahoz az tudomanyhoz, melly az Prophétac és Apastaloc irásában vagyon. Ötödsier hogy czac azt az tudománt kellyen be vennönc, melly az Prophétác és Apastaloc tudomannyáual eggyez. Valamelly pedig nem eggyez, akar kié légyen az á tudomány, akar Angyalé, akar ördögé, akar Papaié, vagy akar melly nagy méltoságbéli embere, akar Conciliomé, semmiképpen nem igaz, és azt be nem kel vennönc, mint az sient Pál mondgya: ha az Istennec Angyala mást predicállana, légyenát kozott. Nem kel tehát mi nékünc vakmeröképpen minden tudománt be vennönc mihelt azt valaki az ö siá iából ki bocsáttya, hanem meg kel probalni, és az Prophétác, Apastaloc irása mellé kel venni, mint az Isten lelke tanit bennönket. Annac okaért öröcké való háláadással tartozunc az Wr Istennec, hogy magát soc képpen ielentette ki az embereknec, de kéuálképpẽ hogy az ö sient fiát ez világra el botsátta, és ô általa magát illyen niluán és minden homálioságnelkül ielentette meg, és az Apastal lockal az ö akarattyát nem czac predicáltatta, hanem annac felötte meg irat ta, kériüc alázatoson ö felségét, hogy á Bibliánac könyuèt mellyben vagyon az ö io akarattya, tartsa meg, az ördögnec és ez vilagnác dihössége ellen, Az ö sient séges igéiét és abban az ö akarattyát hirdettesse mi nékünc az ö siolgai által, és hogy az ö igaz esmèretire iuthassunc és abban gyaporodhasunc, siollyon nékünc az ö sient lelke által az mi siueinknekis. Mert miképpen az termésetnec világa által és az teremtes által, sinte azonképpen Prophétác által, Christus által és az Apastaloc által czac hyába siól mi nékünc az mi külsö füleinknec, ha az mi belsö füleinknec, nem siól. Bódogoc azért az kiknec Isten siól az ö sient igéié al tal. De sockal bódogbac azoc az kiknec siól az ö sient lelke által, ès á kiket nem czac kiuül vonsion hanem belölis, kikben nem czac az ige által, hanem az ö lelke általis hatalmason czelekedic. Annac okaért az Christus mi nékünc, mind ad dig hasontalan, és az igében hyába predicáltatic, mignem az Isten lelkétöl hit nec általa à mi siuönkbe be óltatic és be plántáltatic az igénec hallásából. Mert

2\. Petri. 1.

Psal. 119. Esai. 8. 2. Petri. 1.

Psal. 19.

Deuter. 12. & 18. Prouer. 30.

Galat. 1.

1\. Corint. 2. & 14. 1. Ioan. 4. 1. Thes. 5.

Esai. 59. Iſten az ö népénel valo ßöuetſégben egybe kôti mind az kettöt, az igét és az ö ßent Lelkét. Ez vgy mond az én kötéſem veelec. Az én lelkem melly te benned vagyon, és az én beßédim mellyeket adtam az te ßádba, el nem táuoznac te töl-
Roman. 1. led és az te nemzetſégedtöl, melly dologra nézue az Apaſtalis azt mondgya hogy az Euangelium Iſten hatalma minden hiuö embernec iduöſségére, az az, olly ezköz, mellynec általa Iſten hatalmaſon czelekeßic az hiueknec ßiuekbe.
Ierem. 23. Azert haſonlitatic az tüzhöz, pörëlhöz, két elöfegyuerhöz, és á ßép zápor esö-
Ebre 4. Esaiæ 55. höz, azért mondgya az ßent Peter, hogy vijonnan ßülettünc az halhatatlan és
1. Petri 1. rothadatlan mag által, melly az Iſtennec igéie.

Miképpen azért külsö képpen Iſten az á ki minket el tart es az mi életünket táplállya, de vgy ha az mi hiuatalunc ßerint kenyeret kereſünc: azonképpen az Iſten lelke az á ki az mi ßiuünkben lelkünkben czelekeßic, hitet formál, vijonnan ßül, de nem külömben hanẽ az igének halgataſából. Ha azért azt akariuc hogy az Iſten mi bennünc czelekedgyec, ne légyen mi elöttünc ſemmi betsülletesb az Iſtennec igeiénél, annac halgatáſánál, oluaſáſánál, és tanoláſánál.

De miuel hogy ez világ nem akaria hogy az Iſtennec ßent könyuei közön-ſéges nyeluen legyenec, és azt mindennec oluaſſác: azért erröl is ßólnunc kel. Azt mondgyác pedig hogy nem czac akaria Iſten hogy az Papoc oluaßác az ßent iráſt, és az köſſég azoknac ßáiokból hallya, hanem aztis akaria hogy az ó és vij Teſtamentum könyuei minden nemzetſégnec nyeluén legyenec, és azokat oluaſ-ſác, hannyác veſſéc mindenec, ßegéniec, gazdagoc, kiſſinec nagyoc, férfiac és aß-ßoni allatoc, Mert az Iſten egy aránt minden rendbéli embereket akar iduözi-
1. Tim. 2. teni. Hogy ha pedig nem akaria Iſten hogy az köſſég oluaſſa az Iſten igéiét az ö tulaydon nyeluén, miért iratta azt az ö népénec Móſeſſel, az Prophetáckal, Dáuiddal, az ö saiat ſido nyeluéken és nem egyeb nyeluen mellyet nem czac az ſi-dóc hanem az ßomßédſágban ſoc egyeb nemzetſégekis meg értenénec? Miért akarta hogy az ö ßent könyue nem czac ſidó nyeluen vólna, hanem Chaldeai és Syriai nyeluekreis forditatnéc? Miert oluaſſa az Iſtennec törueńyinec könyueit Ioſias király az Sálomon templomában az köſſég elött, ha nem illic az királyoc
4. Reg. 23. kezébe a Biblia? Vagy á kic azt mondgyác hogy nem ßabad közönſéges nyelu-re forditani az Bibliat, honnét bizonittyác meg, hogy Iſten az Bibliánac czac Detác nyeluet ßentelte? Bizony ha az Bibliat egy kéualképpen való nyeluen kellene oluaſni, nem vólna iob mint ſido nyeluen oluaſni, miuel hogy az ö Teſta-mentum könyuei ſidó nyeluen irattac. De az Iſten igy akarta hogy az ßent irás egy nyelu által ßármaznéc, az után ſoc nyeluec által ſoc pogány népec közzé teriedne azoknac iduöſſégekre, tudni illic, az Chaldæuſoc, Sy-riabeliec, és Görögöc közzé. Nem Iſtentöl vólté tehát hogy amaz Ptole-meus Philadelphus Ægyptumbéli király, az ö népénec kedueiért felötte
Iosephus li. nagy munkáual és költséguel Ieruſálemböl heruen ſidó böltſeket hiuatuán, az
Antiq. Iud. 12. cap. 3. Bibliát ſidóból Görögre forditatta, az mint Ioſephus beßélli? Mit mondunc az Iſtennec aiándokárol, mellyet az Apaſtaloknac adott vala Pinkeſdnapián?

ketſég-

kétſégnélkül az Apaſtaloknac nyelueket el nem változtatta vólna Iſten, hogy Actor. 2.
ſoc nyelueken ſzólhatnánac, ha nem akarta volna hogy az öneue ſoc nemzetſégek-
nec nyelueken predicáltatnéc. Az Apaſtaloc pedig és az Euangeliſtác miért
irtác az IESVS CHRISTVS tudományát Görög nyeluen, melly ackor
mayd mindez világon közönſéges nyelv volt, ha az Iſten nem akarta hogy
az ſzent irás közönſéges nyeluen oluaſtaſſec? Az ſzent Philep miért Actor. 8.
nem ſeddette meg az Candaces királne aſſzonnac ſzólgáiát hogy az Eſa-
iás könyuét oluaſſa vala? Auagy nem meltán dítſérié ſzent Lukácz az Ber-
rœa városbélieket, hogy minden napon hántác vettettéc az ſzent iráſt, hogy
meg probálnác az Pál Apaſtalnac tudománnyát? De miuel hogy az Paterek- Actor. 17.
nec iráſoc mind untalam ezeknec ſzáiokban vagyon, felellyenec meg, az Chryſo-
ſtomus Doctor miért inti az köſſéget hogy oluaſſác az ſzent iráſt, ha ſemmi kö-
zi nintſen az köſſégnec ahoz? Mert ö azt mondgya: kérlec titeket hogy gyakor- Homil. in Geneſ. 29.
ta ide iöjjetec, és az ſzent iráſnac oluaſáſát ſzorgalmatoſon halgaſſátoc, nem czac
ackor pedig mikor ide iötöc, hanem othonnis az Iſten Bibliáiát kezetekbe vegyé-
tec: Iſmet. Mindenkor intelec és nem ſzünöm meg inteni, hogy nem czac itt Concione 3. de Lazaro.
halgaſſátoc az mit mondunc, hanem mikor othon vadtokis az ſzent iráſt ol-
uaſſátoc, és ne mondgyad: nem én dolgom az iráſnac oluaſáſa, hanem azoké kic ez
világot meg tagadtác. Mit mondaſz ember? Sockal inkáb tiéd hogy nem azoké.
Iſmet: Hallya meg ezt az köſſég: Szerezzetec magatoknac Bibliát, melly az Homil. 9. in Epi. ad Col.
léleknec oruoſſága, ha egyebet nem, akar czac az vij Teſtamentom könyueit. Iſ- Homil. 2. in Math.
mét: Ez mint egy döglelete ſség mindent meg veſzt, hogy az ſzent iráſnac oluaſá-
ſát alittyátoc czac az barátokra nézni, holott ſzükſégesb niktec hogy nem azok-
nac, &c. Szent Dauid azt mondgya, hogy az Iſtennec beſzéde à mi lábainknac Pſal. 119. Ioan. 4. & 7.
vezére. Maſut: az Iſten lelke kenyérnec és viznec mondgya, melly után ſohaſem
meg nē ehezünc, ſem meg nem ſzomiuhozunc. Sz. Pál ellenség ellen való fegyuer- Epheſ. 6.
nec. Azért az kic à Bibliát czac à Deiác nyelvre ſzorittyác, és az köſſég kezé-
böl ki véſzic annac oluaſáſát, és öket az báluániokhoz igazittyác, hogy azoc lé-
gyenec à mint ök ſzólnac a paraztoknac Bibliáioc, és azoktól tanollyanac à mint
Gergel Papa mondotta vólt: azoc minden kétſégnélkül az IEVS CHRISTVS
vére bulláſáual meg váltott népet nagy gialázatos boſzúſággal illetic, azokat az
ſetétſégben vezérlő lampáſtol, az ö lelkeknec kenierétol vizétöl, az ellenſég ellen
való fegyuertöl meg foztuán, az ſetétſégben hadgyác, lelki éhſéggel ſzomiu-
ſággal gyötric, és veſzedelemre taſzittiác. De mit mondgyunc? Igen
vaknac kel annac lenni az ki ezt altál nem láttya, miért foztiác meg az Ro-
maiac az köſſéget az Bibliának oluaſáſától. Mert hogy az ö tudománioc-
nac hamiſſága meg ne eſmérteſſec az köſſégtöl, és hogi mindent ſzabadon
ſzerezheſſenec, végezheſſenec, és azt az köſſégnec niakába verheſſéc minden
probáláſnélkül, ezt ez okoſſágot találtác hogy ne légyen ſzabad az Bibliát kö-
zönſéges nyelvre fordítani, és az köſſégnec oluaſni. Soha azért à fejedelmec na-
gyob tot nem czelekedhetnec az köſſéggel, mint ha öket az nagy lelki rabſág-

ből ki ßabadituán, az Istennec igéiét à Prophétác Apaſtaloc iráſából predicáltattyác, és nē czac predicáltattyác, hanē arrais gondgyoc léſſen, hogy az Istennec könyue közönséges nyeluen légyen, mindeneknec kezekben forogion, és mindenek től oluaſtaſsec. De miuel hogy nem elegeſſnec meg az Papiſtác ezzel hogy az köſségtöl mindeneſtöl meg tiltyác az Bibliának oluasáſát, és annac közönséges nyelbre valo forditáſát, hanem amaz Bibliára akarnac minket ßoritani, mellyet vulgata editionac neueznec, mellyet régen forditottác volt, arrolis azért ßólnunc kel, hogy à holott az oluaſoc látandgyác à mi forditáſunkat külömbeznj attol, méltán minket ne ßidalmazhaſſanac. Azt mondgyuc azért hogy ez Bibliának forditásában nem köteleztüc magunkat az vulgata editiohoz, az az, amaz régi Bibliához hanē köuettünc ſoc Iámbor tudos embereket és azoknac forditáſát, az hetuen magyarázóknac Görög nyelbre valo forditáſokat. Vatabluſt, Munsteruſt, Pagninuſt, Tremelliuſt, ki terméßet ßerint valo ſido fiu volt, és czac moſt forditotta meg az Bibliát, ez mellet ſoc tudos bölts magyarázókat. Mert jóllehet méltó nagy ditséretre az ki à regi Bibliát forditotta, és ſokat igen ßépen forditot, és nem vólna gonoß ha egy bizonyos Bibliá vólna mellyel élnénc közönséges képpen, mikor bizonságot kel elö hozni vagy tanitásban, vagy diſputalásban: Mind azáltal kitſoda tilthat meg minket hogy à kút főből ne igyunc, az az, hogy az ó teſtamentom könyuein à ſido betöt, az vij Teſtamentomén à Görögöt meg ne tekintsüc, ha valami igéknec ereiénec vagy iegyzesénec iobban végére akarunc menni? Vagy ki tilthat meg minket hogy ne köueſſüc azt à ki iobban és igazban forditotta máſnál à Bibliát? Mert kétségnélkül valo dolog, hogy à régi Bibliában ſokat nē iol és alkolmatlanul forditottác, ſokat el változtattác, ſokat meg czonkitottác, ſoc helyen ſokat adtac hozzáia, mint ezt ſoc példáual és bizonſággal ez vtan meg bizonittyuc. Méltoié azért azt mindennel inkáb köuetni az ki az Isteneben vagy el vött vagy ahoz adott, vagy azt meg ferteztette? Es à mit meg változtattac az Istenében, nem ßabadé köuetnönc annac helyére állatásában à nyeluet mellyen ßolott az Isten lelke? Kétségnélkül iob embernec az forrásbol innya hogynem az folyásból, és nem lehet az emberénec ollyan méltosága mint az Istenénec. Touábba az bölts embereknec egyenlö ßauoc ez, hogy nem Ieronymusé az régi Bibliá, noha öuénec mondgyác, mellyet erös bizonságockal bizonitanac. Mert ö maga meg válaztya az ö Bibliáiát az vulgata editiotol, mikor azt mondgya. Nomini veſtro conſecraui opus tridui, interpretationē nempe trium voluminum. Salomonis Misle, quas Hebræi parabolas, vulgata autem editio prouerbia vocat. *Más à, hogy Ieronymus az ö iráſiban ſoc mondáſokat és bizonſágokat külömben mond ki, hogy nē az régi Bibliában vagyon, mellyet vulgata editionac neueznec. Eraſmus Doctor azt mondgya. En hiſiem (vgy mond) hogy amaz régi Biblia méltoſágot és eröt vöt czac az idönec hoſſiu voltából. Mert ha közönséges Conciliomban vötték vólna azt be, mindnyáián azzal éltec vólna, de egyan azon mondáſt, külömben mondgya ki Agoſton, külömben Ambrus Doctor, külömben, Hilarius. Iollebet*

Az régi Bibliaról, mellyet vulgata editionac neueznec.

Præfat. ſuper libr. Samuel.

Lib. 2. Epi.

lehet Platina azt mondgya hogy az Ieronymus Bibliáiánac Damasus pispec szerzet elöszer mettesz got miuel hogy az elött elnénec az Görög Bibliaual. Sanctes Pagninus ki sz sido nyelvben tudos volt, azt irja az hetedic Clemen Pápánac: Az Ieronymus Bibliáiát nem kárhoztattyuc, el nem valtoztattyuc, attol soc helyen külömbezunc, mikeppen egyebekis, kic az keresztieni hitben eggyezuen az oluasasban külömbeznec, mint Ciprianus Hilarius, Ambrus, Agoston. kiknec irasokban külömbsegec es ellenkezesec találtatnac. vollehet az melly Bibliá most mindenütt oluastatic, nem hiszem hogy Ieronymusé legyen. De ha szinte Ieronymusé volnais, ennyi idötül foguá könyuen meg vesztegettethetet volna az iróknac restségec és gond viseletlenségec miatt. Más az, hogy Ieronymus nem köti az ö Bibliáiát erövel senkire, hogy nem volna szabad mással élni. Mert azt mongya eggyüt. Kérlec tegedet oluaso, ne alitsad hogy az én munkám, egyebeknec munkaiockat kárhoztatná. Az Isten templomába minden ember azt viszi az mit vihet, némellyec aranyat, ezüstöt, drága köueket, biborot, bársont, mi pedig ha ezekhez szörös kecske szört. Másut ismet azt mondgya: Ha valahol az forditasban láttatom te neked téuelygeni, vagy valaki az mi fordításunkban akar valamit meg értteni, kérdgye meg az sidó betüt az ö maga lelki esmeretitöl, ssa meg az beszednec textusát es rendit, az után ha lehet ugy rágalmazza á mi munkánkat. Ismet: kérlec titeket hogy ez könyvnec kéuatkeppen valo oluasásáual meg elegedgyetec, azt közönséges helyre ki ne vigyetec, és az kic elégedettenec, azoknac az eteleket ne tölcsetec szaiockba, es az olly auoknac keuelségeket el tauoztassatoc, a kic egyebeket tudnac kárhoztatni, de öc semmit nem tudnac szerezni, hanem dg vadnac az atyaifiac közzül ollyac kiknec az mi munkánc tetszic, azoknac adgyatoc az könyuet oluasni. Ha azért Ieronymus ö maga senkire erövel nem kötötte az ö Bibliáiát, hanem szabadságban hatta á ki akarta oluasni vagy nem: Az Romai Papais senkire erövelne kössi azt. Hanem ha az Isten házanac elö menetét kiuánnya, meg engedgye hogy az ki azzal nem akar élni, es azt nem akarja oluasni szabadsága legyen az, al élni, es azt oluasni á melly néki inkább tetzic, és láttatic igaznac lenni. Mert az Agoston Doctoris azt mondgya: Akic sidobol Görögre fordítottác az irast meg számlálhattyuc de a kic Görögböl Deákra fordítottác. meg nem szamlálhattyuc. Mellyel ielenti hogy ö idejeben senki nem kötelesztetet egy bizonyos Bibliához, hanem miuel hogy szabad volt mindennec meg fordítani azzal élt minden á melly néki tetszet. Másut azt mondgya hogy az Deák könyueknec két forrásyoknac kel lenni á szent irásira, tudni illic á sido és Görög nyelvnec. Es hogy az ó Testamentum könyuénec igasságát az sidoktol kel meg probálni az vy Testamentum könyuenec pedig a Görögböl, melly mondás a Gratianus papa decretomabais be vagyon irua.

Azért vollehet á Ieronymus Bibliáiánac méltoságát mi helyen hadgyuc, es távol legyen mi töllünc hogy azt szidalmaznóc, rágalmaznóc, és valakic annac

oluasás

In vita Damasi I.

In prologo galeatu.

In praefat. super paral.

In praefatione super Iosue.

Li. 2. de doctrina Christ. c. 11.

Dist. 9.

oluaſáſától el rettentenénc,ha kedurli azt: ſöt azt mondgyuc hogy azzal mijs igen ſegitettonc, és az holott a ſiulſég hozza örömeſt elonc vele. De ahoz magunkat ſemmiképpen nem akarnuc kotelezni, vgy hogy attol czac egy betűs bennis ne mernénc el táuozni, mint az Tridentomi Conciliomban vegeztéc volt az Romai Piſpekec,hanem egyeb bolts embereknec forditáſokatis háláadáſſal láttyuc,oluaſſuc,es kötettyüc azt á kit eſmerhetönc leg igazbnac lenni. Méltatlan dolog pedig azt mondani, hogy mennél tôb nyelbre forditatic az Iſtennec igéie, annál inkáb meg fertezteric. Mert ha az igaz, miért változtatta el Iſten az Apaſtaloknac nyeluekét Punkoſd napián,hogy az Euangeliomot ſoc nyeluen predicállanac? Ha azért az ſoc nyelben valo predicallás meg nem fertezztette az Iſten beſſedét, mimódon fertezteric meg ha ſoc nyeluekre forditatic? Más az, hogy á regi ſzent Doctoroc ideiébennis ſoc Biblia volt. Mint az ſidó nyeluen valo Biblianélkul, Arabiai és Chaldeai nyeluen valo Biblia Görög Biblia, Aquila, Symmachus, Theodotion, Origenes Bibliáia, és ezeknelkulis ſoc fordeiſoc, mellyec aleg ſzámláltathatnac meg mint Agoſton Doctor mondgya. Nem hogy azert Iſtennec ellene vólna, de inkáb ſzép ajandéka az WR Iſtennec hogy ſoc nyeluekre forditatott az Biblia, és egy nyeluen ſoc rendbeli forditáſoc vadnac.

De hogy igaz legyen az mi beſſedonc az mit mondánc az vulgata editioról,az az,amaz régi Biblia felöl, hogy tudni illic igen meg veztegettetett, azt bizonitſuc meg. Hogy ſokat adtac ahoz, és abban ſoc toldalêc vagyon, bizonittyuc ez példáckal: Láſd meg Geneſ.4. verſ.8. Az vulgata editiobân igy vagyon. Monda Chain Abelnec, mennyunc ki. Ez pedig (mennyuc ki) ninſen az igaz betuben,harem czac igy vagyon. Szola Chain az Abelnec,és mikor volnának az mezön, &c. Geneſ.32 verſ 19. Az régi Bibliában igy vagyon. Miért tudakozol az én nevemröl,melly czudalatos. Ez pedig,(melly czudalatos)ninſen az igaz Bibliaban. Numer. 20 verſ.6. Az regi Bibliában egy egéſz vers vagyon melly ninſen az igaz betuben. Kiáltánac (vgy mond, az Iſtenre,és mondánac: WRam Iſten halgaſd meg ez nepnec kiáltáſát, és niſd meg nékic az te kénczes házadat, az elö viznec kutfeiet, hogy meg elegedgyenec és ne zugolodgyanac, &c. Ezec nintſenec az igaz betüben.

Ieron. Ad Domnionē & Rogatiā præfatione in Eſdram & Nehem.

Az Eſther könyuétis, négy vagy öt cáputtal töldottéc meg. Az két vtólſo könyuét Eſdraſnac, nyiluán valo ſzóual mondgya Ieronymus Doctor álomnac. Az Tobias könyue Görögül irattatot,nem ſidóul de aztis annyira meg veztegettéc, hogy 46. verſel töldottác meg melly az igaz betuben ninſen. Azonképpen az Iudith könyuében 48.vers vagyon, melly nintſen az Görög betüben, mellyeket az mi Bibliánkban mind el hattunc, mint az Tobias konyuébennis. Az példa beſzédröl irt könyvbennis 19. vers vagyon, melly nintſen az igaz betüben,noha az Görög Bibliában meg vadnac.

Az

Az Sirach könyuebennis, melly Görög nyeluén iratott 38. vers vagyon, melly nincsen az vetüben. Ezenképpen az Daniel könyuébennis soc toldaléc vagyon. Az Romába irt leuélnec 4. réssében v. 2. Igy vagyon az régi Bibliában: ha Abraham meg igazult az törvénnec czelekedetiböl, &c. De az igaz betös ben czac igy vagyon: ha Abraham az czelekedetekböl igazúlt meg

Hogy pedig sokat elloptac és el hadtac benne, azis nyluán vagyon. Lásd meg Genes. 9. vers. 6. Igy vagyon. Az ki az ember vérét ki ontandgya, ki ontassec annac vére. El hadtác ezt: Ember által az pedig igen szükséges tzickel. Matth 9. Igy vagyon. Nem jöttem hinni az igazakat, hanem az bünösöket. El hadtác ezt: Poenitentiára. 1. Ioan. 5. igy vagyon. Ezeket irom néktec hogy meg tudgyatoc hogy öröc életetec vagyon kic hisztec az Isten fiánac neuében. Az igaz betüben pedig igy vagyon: Ezeket irom néktec kic hisztec az Isten fianac neuében hogy meg tudgyatoc hogy öröc eletetec vagyon, és hogy hidgyétec az Isten fiánac neuében. Roman. 11. Egy egész sentenciát loptac el. Ha czelekedetböl, tehát immár nem kegyelem, és az czelekedett nem volna czelekedett.

Ha annac okaért nem szabad semmit az Istenéhöz adni, és abban el lopni, miképpen ö maga azt erössen meg tilrotta, tehát minden kétségnélkül felötte igen vétkezic az Istén ellen, az ki ez toldalékokat adta az Istenéhöz, és az ki azo kat el lopta à mellyekröl szólunc, akar Ieronymus dolga legyen ez, akar kié. Es miképpen az fejedelemnec leuelénec méltosága el vész, ha azhoz valamit adnac vagy el vésznec benne, azonképpen az Bibliánac méltoságánac gyalá zattyára czelekedtéc ezt, valakic czelekedtéc.

Annac felötte sokat vgy fordítottác, hogy az ember nem tudhattya mit soda. Mint Ioel 2. Cap. Conuertimini ad Dominum quia benignus est, Deuter. 4
& præstabilis super malitia. Mitsoda ez, prestabilis super malitia? Psal. 67. Si dormiatis inter medios cleros, pennę columbę deargentatę & posteriora dorsi eius in pallore auri. Ezt sem tudhattya ember mit akar. Psal. 110. Tecum principium in die virtutis tuę, &c. ezis ollyan mint egy mese.

Sokat pedig mindenestöl el változtattac az régi Bibliában. Mint Iud. 11. Non potes esse hęres, quia ex adultera matre natus es. Maga nem vgy vagyon, hanem ex altera matre. Psal. 132. Viduę eius benedicam, maga victui volna. Apoc. 22. Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni. Maga az betüben igy vagyon. Beati qui seruant mandata eius.

Ezeknec felötte soc helyen az régi Bibliát az Papai tudomány mellé szabtác. Mint Genes. 3. hogy az Mariánac közbe iárását és segitségül való hiuását bizonithassác, igy veztegették meg az betüt: Ipsa conteret Caput serpentis, maga nem ipsa, hanem ipsum vagyon az igaz betüben. Genes. 14. Obtulit Melchisedech panem & vinum, maga protulit vólna. De vgy fordittyác, hogy az Misében való áldozatot bizonithassác.

*Ioan.14.*Spiritus S. ſuggeret quæcunque dixero,*maga nem* dixero,*hanem* dixi, *bagyon az betüben. De igy fordittyác hogy azzal bizonitſác, az ö Conciliomoknac végezéſét Iſten lelkénec tudományánac lenni. Mind ezekböl meg tetzic hogy oknélkül akarnac minket az régi Bibliához kötelezni,mellyet* vulgata editio*nac neueznec,és méltatlanól töttéc az Tridentomi Conciliomban ez végezéſt hogy ſemmiben el ne táuozzunc attól az Bibliától.*

Nagy gondviſeletlenſég vólt azért,és Iſtenhöz es az ö ßent igéiéhöz nagy idegenſég, hogy holott minden nemzetſégnec nyéluén vagyon az Iſtennec könyue,à Maygar nemzetſég arról enni ideig gondot nem viſelt. Nem tudom ha az Predicatorokat vádollyam vagy az feiedelmeket. Bizony az Heltai Gáſpar munkáia ès az Melius Péteré bizonſágot tißen arrol,hogy találtattac volna ollyac ez elöttis, kic à munkat nem reſtelletéc volna,ha az feiedelmec arra gondot viſeltec volna, az tanitokat fel ebreztettec volna,es az ö tár házokat Iſten tiztesſégére meg nitottac vólna. Azért ketſegnélkül ha vagyonis ebben valami bünöc az tanitoknac hogy enni ideig egéßlen az Biblia nem volt Magyar nyeluén, de az feiedelmeknec nagyob bünöc vagyon. Kic nem hogy az Bibliának Magyar nyelvre valo fordítáſára gondot viſeltec volna,melyben vagyon az öröc életnec beßéde, az kenyér es viz, mellynec vtánna meg nem éhezünc es ſziomiuhozunc: De czac arra ſem viſeltec ez ideig gondot, hogy az Magyar nemzetſégnec ſoc ſzép és nagy dolgainac vagy czelekedetinec hiſtoriáiát meg irattác volna, és azt az ö vtánnoc valoknac öröc emlekezetre hadtác volna, holott nintſen ez világon olly nemzetſeg, melly arra gondot nem viſelne. Noha pedig volt darabonként az Bibliának valami réßie meg forditua, de mindenestöl fogua egéſzlen ez ideig az mi orſzágunkban az mi nyeluönkön nem volt, ha nem az kegyelmes Iſtennec io keduéböl moſt mégyen ki,egy nehány neuezetes Iámbor,Iſten félö Nagyſágos Wraknac inteſe törekedeſec, és költſégec által,kic annira nem igyekeztec ez dologban ez világi hirré es tiztesſégre, hanem czac az Iſten tiztesſégére az ö házánac eppüléſéré, hogy az ö magoc neuétis nem akartác ide be iratni,meg elegeduén azzal, hogy az öneuec az életnec könyuében be vagyon irua.

Meg gondoluán azért az Anya ſzent Egy háznac az mi nemzetſégünc közöt ez dologban valo fogyátkozáſát, es iöuendö eppüléſét, más felöl az mi tiztünket, az Iſtennec neuét ſegitſégül hiuán, minec vtánna hozzá kezdettem volna egy nehány Iámbor tudos atijafiackal, kic nékem az forditasban ſegitſéggel voltac,meg nem ſzüntem addig,mignem végböz vittem az Bibliánac egéſzlen valo meg forditáſát,melyben munkálodtam közel három eztendeig nagy fáratſággal,teſti töredelemmel,de olly bugzoſágos ſzeretettel,hogy én egy ſzem pillantáſig ez nagy munkat el nem vntam, hanem nagy ſerenſéggel es ſzeretettel munkálodtam mignem el végeznem azt. Hogy pedig az oluaſoknac nagyob keduet tennéc,mind az egéſz Bibliát verſenként fordítottuc, mint az Sidoc ſzoktac, mellynec felötte igen nagy haſzna vagyon az betünec meg értéſére, mellyet

miuel

*miuel hogy ez elött meg nem tartottác, gyakorta az mi eggyütt való volt el ſza-
kaztottác egy maſtól, és az mi nem eggyöue való volt, egybe kaptſoltác, mely
dolog igen meg homályoſittya az betünec értelmét. Az Caputoknac ſum-
mát czinaltam ſzép és telemmel, hogy az mit keres az oluaſó, az ſummat meg
tekintuén, hamaráb meg talállya azt. Az holott valami nehéſſég vólt az
betuben, vagy egy igében, vagy egy egéß ſentenciában, azt meg magyaráztam,
hogy minden tartozáſnélkül mehetne az oluaſo az oluaſásban. Az forditásban
éltönc az menyére lehetett tizta igaz Magyar ßóual, idegen ßóláſnac módgyát
nem köuettüc, ſöt inkáb az mi daraboſnac tettzett vagy az Sidó vagy az Deác
ßóláſnac modgyában, annakis ki mondáſaban az Magyar nyeluenec ßóláſánac
modgyát köuettüc. Az Iſtennec állattya ßerint való neue* IEHOVA, *De az-
tis nem tartottuc meg, hanem az holott egyeb nem lehetett benne, mint mikor
azt mondgya Iſten Moſesnec, hogy Abrahamnac, Iſácnac, Iácobnac az ö*
IEHOVA *neuében nem ielent meg. Az Ezechielis mindenütt Adonai Ieho-
uát mond, mellyet külömben nem magyarázhattunc, hanem* WR *Iehouának,
noha néhon Vralkodo Vrnakis forditottuc. Köuettönc ez forditásban ſoc* Exod.6.
*Iámbor tudós embereket, kic az Sidoból, az melly nyeluen iratott az ö Teſta-
mentom, igazán forditottác az Bibliát, Mint Vatabluſt, Pagninuſt, Munſte-
ruſt, Tremelliuſt, ki termeßet ßerint való Sido volt, és vijonnan nem ſoc ideie
hogy az Bibliát meg forditotta, köuettuc az vulgata editiotis, és ez mellet ſoc
magyarázo Doctorokat. Az kic ez elött valami réßt forditottác az Biblia-
ban, azokatis nem vtáltuc meg, hanem meg tekintettüc.*

*Ez mi munkánkat pedig Nagyſágtoknac és kegyelmeteknec neue alatt bo-
ſátom ki, és Nagyſágtoknac ſ. kegyelmeteknec dedicálom. Nem hogy kitelked
ném abban hogy az Iſten könyuénec méltoſága nem lenne ö magában, hanem
hogy Nagyſágtokat és kegyelmeteket fel inditanám az ßent iráſnac oluaſá-
ſára, és abban az drága könec meg kereſéſére, mellyért embernec minden mar-
háiátis el kel adni. Más az, hogy ebben kellet köuetném ez világnac és az bölts* Math.13.
*embereknec ſokáſokat, kic az ö munkáiokat mindenkor valakinec neue alatt
ſoktác ki botſatani. Nagyſágtokat és kegyelmeteket kérem, ez mi munkánkat
vegyéc io neuen, és azzal éllyetec az nagy Iſtennec diczöſégére, és tulaydon
lelketeknec iduöſſégére. Az* WR *Iſten tartſa meg Nagyſágtokat és kegyel-
meteket, él teſſe ſoc ideig, kegyelmeſſégéuel, és io akarattyáual mint égy paiſſal
vegye környül, ßent Lelkéuel eröſsitſe, bátoritſa, és minden tanátſit igazgaſſa az
ö Neue diczöſégére és az ö házának eppüléſere, Amen. Göntzön. Bodog aſſ-
ſony bauának elsö napián.* 1589. *eztendöben.*

Nagyſágtoknac és kegyelmeteknec.
ſzolgáia,

Cároli Gáſpár: az Göntzi Annya ſzent Egy-
háznac lelki páſztora, Es az Caſſa völgyén
az Tanitóknac Seniora, &c.

AZ OLVASOKNAC.

BIzonnyal tudom, és femmit nem kętelkedem abban hogy ez mi munkánknac, minec vtánna emberec közze az ki mégyen, foc irigye és foc rágalmazoia léfzen. Mert miképpen az teftet koueti az árnyec azonképpen az virtuft, az az, á iofagos czelekedetet kőueti az irigyfeg. Es az kic az rágalmazáfra fzülettec, miuel hogy az más ember munkáiához vagy czelehedetihoz hafonlót nem czelekedhetnec, ha külőmben annac nem árthatnac, rágalmazzác azt: Mind az által fenkinec fem irigyfégéuel, fem rágalmazáfaual nem gondoloc. Mert az Iften és az en io lelki efméretem nékem bizonfagom, hogy nem egyebet, hanem az nagy Iftennec tiztefségére, az ő házánac eppülefére néztem ez dologban. Mas az, hogy fabad mindennec az Iften házába aiándékot vinni. Egyebec vigyenec aranyat, ezüftőt, drága kőueket. En azt vifem az mit vihetec, tudni illic Magyar nyeluen az egeß Bibliát, mellyet eleitől fogua fokan igyekeztec offeralni, de véghőz nem vihettéc. Annac okaért minden kereftyen oluafókat kérec hogy az en munkámért engemet ne rágalmazzanac és meg ne keferitfenec, hanem nagy Iſteni félelemmel és halá adáffal vegyéc és oluaffác ez Magyar nyelwre forditatott Bibliát. Ha valól az forditásban teuelgettem és az tzélt nem találtam, azt ne tulaidonitfác vakmerőfegnec hanem az én gyarlofagomnac. Az ollyan helyeket az oluafóc vgyan Regeftum ferint iegyezzec meg és engemet intfenec meg, hogy mig Iften ez teitben tart. iobbithaffam meg az mi forditáfunkat, mind addig mignem igen fep és io léßen, &c.

TYPOGRAPHVS LECTORI.

IOllehet kegyes oluafó, az en tehetségem és erőm ferint azon igyekeztem, hogy az fent Biblianac kőnyuei mentől fépben, tiztabban, és minden fogyátkőzás nélkül az én kezem által ki adatnanac, az foc fomiuhozo kereztyénec nagy kéuánfággal valo várakozáfoknac meg enhitéfére és lelkec eppülésére. Mind az által nem kętlem hogy (akaratom es igyekezetem ellen, az corrigalasban valo ferény vigyazáfomrais) nihol nihol eshetett vétec az nyomtatásban, főképpen az accentufoc collocaláfaban, kic miuel hogy ő magokba igē aproc, gyakorta á corrigalasban által hágattathatnac, ember azokat efebe nem veuen. Annac okaert az oluafasban, es nihol vgy tetzic mintha az fenfuft auagy egeß fententiaris lattatnac el válltoztatni. Kerem annac okaert minden kereztyen felid elmeiű oluafot (mert az verfengőc es vetekedő Zoilufoc, (kic iol tudom hogy fokan talaltatnac) az tizta feiertis feketenec mondanac, iregyfegekből és az igáffagnac gyűlőléfekből) hogy ez féle kis vetkeket, hogy ha valahol irrepaltanac, czendeß elméből pennaual ha fükfeg meg iobbitfa, ennekem boczanatott aduán, egy felől azért hogy idegen nemzet vagyoc, mis felől hogy az Exemplárba az accentufocnem voltac meg iegyezteruen. Tuduan azert az en elegtelen voltomat és akarmibe fogyatkozafomat, akarám teged arrol meg kőuetnem. Mert: *Nibil eft tam perfectum quód non aliquid imperfecti fecum trahat. Bene vale, & mecum fimul Deo gratias age, dicens: Benedictus, Dominus Deus pro omnibus beneficijs fuis.*